



JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sanna Nilsson

Rätten till arv

En komparativ utredning om det svenska och det engelska rättssystemens syn
på bröstarvingars rätt att arva

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: HT 2013

Innehåll

| | |
|--|-----------|
| SUMMARY | 1 |
| SAMMANFATTNING | 2 |
| FÖRKORTNINGAR | 3 |
| 1 INLEDNING | 4 |
| 1.1 Inledande ord | 4 |
| 1.2 Syfte och frågeställningar | 4 |
| 1.3 Avgränsningar och disposition | 5 |
| 1.4 Material och metod | 5 |
| 1.5 Forskningsläge | 5 |
| 2. ALLMÄNT OM ARVSRÄTT | |
| 2.1 Den svenska arvsrätten | 6 |
| 2.2 Kort om det engelska rättssystemet | 7 |
| 2.2 Den engelska arvsrätten | 8 |
| 3. LAGLOTTENS OCH TESTAMENTATIONSRÄTTENS FRAMVÄXT | 11 |
| 3.1 Laglottens tillkomst och utveckling i Sverige | 11 |
| 3.2 Testamentationsrättens framväxt i England | 12 |
| 4. LAGLOTTEN OCH TESTAMENTATIONSRÄTTEN IDAG | 14 |
| 4.1 Laglotten idag | 14 |
| 4.2 Aktuella förslag och debatter i Sverige | 14 |
| 4.3 Diskussioner kring testamentationsrätten i England | 16 |
| 5. ANALYS | 18 |
| 5.1 Likheter och skillnader mellan England och Sverige | 18 |
| 5.2 Eventuella förändringar i England och Sverige | 20 |
| KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING | 23 |

Summary

This paper is about the English and the Swedish inheritance systems and focuses in particular on what you can and cannot leave in a will. The purpose of the paper is to establish how the two different inheritance systems work in regards to the possibility to decide who inherits by making a will. It also describes the differences and similarities between the systems, how the issue is discussed in each country and any possible changes in the legislation as a result of these discussions. In Sweden, you are forced to leave half of your property to your children (or childrens children) regardless of what you put in your will. This is a well-established law that has existed since the Middle Ages. England had a similar rule about property up until the 16th century. Before then, the possibility to decide who inherited what was limited. In order to secure the familys' future ,the realty had to go to ones children. Today there are not many similarities between the Swedish and English inheritance systems regarding the distribution of inheritance by a written will. In Sweden, there are a lot of discussions among politicians and lawyers and most of them want to abolish restrictions on the possibility to determine the inheritance by a will. Even so, it seems that most people in Sweden want to keep the current regulation. The Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975 in England has some similarities with the Swedish regulation. It is a way for the court to change wills when someone dependent to the deceased needs the financial support. The courts interpretations of this act have received considerable criticism and most people in England appears to want to be able to make wills with as few restrictions as possible.

Sammanfattning

I denna uppsats jämförs den svenska och den engelska arvsrätten, med inriktning på bröstarvingars rätt att ärva. Syftet med uppsatsen är dels att redogöra hur de båda systemen ser ut, dels att utreda vilka likheter och skillnader som finns mellan systemen. Även nutida diskussioner om laglott och testamentationsfrihet tas upp för att utreda om det kommer ske en eventuell förändring i det engelska eller svenska systemet.

Laglotten har funnits i Sverige sedan medeltiden och är väletablerad i vårt rättssystem. Den dök upp i rättsliga sammanhang under 1600-talet då Svea Hovrätt skrev om den i sitt betänkande över testamentationsrätten. Det var först på 1800-talet som laglotten lagstodgades. England har också haft en variant av laglotten. Fram till 1500-talet fick man inte testamentera bort fast egendom eftersom denna skulle stanna inom släkten. År 1540 infördes dock absolut testamentationsfrihet. Idag finns det inte så många likheter mellan Sverige och England gällande testamentationsrätt/laglott. Även om det pågår en del debatter i Sverige om kvarhållandet av laglotten så verkar det fortfarande som de flesta vill behålla den. I England finns en familjestadga från 1975 som på ett sätt påminner om laglotten. Med denna stadga kan engelska domstolar jämka testamenten som är orimliga och lämnar närstående i en ekonomiskt svår situation. Dock har tillämpningen av stadgan fått en del kritik och det verkar som majoriteten i England vill ha en så absolut testamentationsfrihet som möjligt.

Förkortningar

| | |
|-------|--------------------------------|
| (NJA) | Nytt Juridiskt Arkiv |
| (SOU) | Statens offentliga utredningar |
| (M) | Moderata samlingspartiet |
| (MP) | Miljöpartiet |
| (C) | Centerpartiet |

1. Inledning

1.1 Inledande ord

Laglotten har diskuterats en del i svenska medier de senaste åren, något som verkat självklart tidigare har börjat kritiserats och många pekar på ”common law” länder så som England för att visa hur andra alternativ kan fungera. I England kan man testamentera bort sitt arv helt och hållet dvs. lämna sina bröstarvingar arvlösa. I Sverige är laglotten väletablerad och har funnits sedan medeltiden. Även om argumenten för bröstarvingars rätt att arva inte är desamma som när laglotten upprättades är det fortfarande många som vill ha den kvar. Frågan är, vilket system är bäst?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda och jämföra de olika systemen för arv i England och Sverige, med inriktning på bröstarvingars rätt att arva. Anledningen till att det är två olika rättsystem som granskas är dels för att kunna jämföra de olika rättsystemen då de har olika regleringar, dels för att se hur rättssystemen fungerar i praktiken. För att utreda detta kommer uppsatsen utgå från dessa frågeställningar:

- Vad är gällande rätt i Storbritannien och Sverige angående bröstarvingars rätt att arva?
- Vad finns det för likheter och skillnader mellan de olika rättsystemen och vilka argument finns bakom dessa?
- Finns det något som tyder på en förändring i den svenska eller den engelska rätten?

1.3 Avgränsningar och dispotision

Eftersom detta är en komparativ studie har avgränsningar gjorts för att uppsatsen inte ska bli allt för omfattande. Allmän arvsrätt behandlas endast ytligt för att ge läsaren en förståelse för laglottssystemet. Syftet och bakgrunden till laglottssystemet i Sverige hanteras också kortfattat eftersom en mer omfattande utredning av detta inte är förenligt med uppsatsen syfte. Kapitel 3 diskuterar den svenska laglottens framväxt. Eftersom det inte finns någon laglott i England görs istället en utredning om den engelska testamentationsrättens framväxt. Det har varit svårare att få tag på material om det engelska rättsystemet jämfört med det svenska. Detta kan bland annat bero på att offentlighetsprincipen inte är aktuell i England. I England pågår inte samma diskussion om eventuell förändring av arvsrätten gällande bröstarvingars rätt att arva, vilket betyder att det inte tas upp i samma utsträckning i uppsatsen som de svenska diskussionerna.

Uppsatsen börjar med en genomgång av båda ländernas arvsrätt. Här görs även en kort genomgång av det brittiska rättssystemet. Därefter granskas de båda ländernas laglottssystem och testamentationssystem. I detta avsnitt redovisas framväxten och syftet med laglotten. Sedan granskas laglottens betydelse idag. Detta avsnitt handlar främst om det svenska rättssystemet eftersom det pågår många diskussioner om eventuell förändring vilket inte görs i Storbritannien. Det sista kapitlet i uppsatsen är en analys som består av en jämförelse mellan de olika rättssystemen och utvärdering om diskussionerna om eventuell förändring.

1.4 Material och metod

Denna uppsats är skriven ur en komparativ synvinkel. Anledningen till att Sverige och England har valts är för att de har olika system vad gäller bröstarvingars rätt att arva. I uppsatsen jämförs dessa system med varandra genom att undersöka respektive lands uppbyggnad och arvsrätt.

Lagtexter och rättsvetenskaplig litteratur använts som faktagrunden i uppsatsen för att få en förståelse om gällande rätt och hur den har tillkommit. Även aktuella riksdagsmotioner har använts. Materialet består främst av primärkällor men även sekundärkällor förekommer, framförallt på den brittiska delen då det har varit svårare att hitta primärkällor. Artiklar, krönikor och propositioner har använts för att skapa en diskussion om gällande rätt och eventuell förändring i framtiden. Debattartiklar och källor som är subjektiva och partiska finns med i uppsatsen. Dessa källor varierar i ståndpunkter och argumentation för att undvika en vinklad uppsats. Brattström och Singers bok "Rätt Arv" har använts eftersom det är en av de få rättslitterära böcker om arvsrätt i Sverige. Värt att notera är att denna bok är en lärobok och en sekundärkälla.

1.5 Forskningsläge

Laglotten är särskilt omdiskuterat i Sverige vilket har resulterat i en del nya efterforskningar och förslag till förändringar. Många författare och specialister inom arvsrätt har diskuterat laglottens betydelse och uttryckt en vilja att ta bort eller behålla den. I England är intresset inte lika stort eftersom det inte finns en lika stor allmänvilja att förändra arvsrätten. Därför finns det inte där lika mycket aktuell forskning eller diskussioner om bröstarvingars rätt.

2. Allmänt om arvsrätt

2.1 Den svenska arvsrätten

Arvsrätten har alltid varit ett omdiskuterat och känsligt ämne. Barnens rätt att ärva har funnits sedan medeltiden även om den har ändrat form i vissa aspekter. Syftet bakom barnens rätt att ärva har också förändrats under tiden. Idag regleras arvsrätten huvudsakligen i Ärvdabalken. Reglerna ser lite olika ut beroende på om personen som har gått bort har upprättat ett testamente eller inte.

Har personen som gått bort inte lämnat ett testamente så gäller principen om arv i turordning, även kallad parentelprincipen. De kvarlevande släktingarna till dödsboet delas in i olika arvsklasser (parentel). Principen om arv i turordning innebär att varje arvsklass har en speciell rangordning i förhållande till arvet. Man börjar med första arvsklassen, finns det inga kvarlevande arvingar går man vidare till andra arvsklassen osv. Varje arvsklass måste ha uttömts för att kunna gå vidare till en nästa.¹ Den första arvsklassen består av bröstarvingar. Med bröstarvingar menas den avlidnas barn eller, om det inte finns några barn kvar i livet, den avlidnas barnbarn.² Den andra arvsklassen består av arvlåtarens föräldrar. Lever inte föräldrar får syskonen arvet, och lever inte syskonen får syskonbarnen arvet.³ Den tredje arvsklassen består av farföräldrar och morföräldrar.⁴ Finns det ingen kvarlevande släkting i någon av dessa arvsklasser och den avlidna inte har upprättat ett testamente så går arvet till den allmänna arvsfonden.⁵ Vanligtvis har den avlidna efterlämnat bröstarvingar, dvs. arvet faller in under första arvsklassen. Dock är det inte alltid att den avlidnas barn får ut arvet genast. Enligt 3 kap. § 1 Ärvdabalken tillfaller arv från den avlidna till den efterlevande maken istället för de gemensamma barnen. Detta arv är villkorat och den efterlevande maken har inte full äganderätt över det utan endast fri förfoganderätt. Bröstarvingar har sedan rätt till efterarv när den andra föräldern gått bort, dvs. de har rätt att få ut en del av det arvet som första föräldern lämnade efter sig som gick till den kvarlevande föräldern. Den andra förälderns arv går dessutom till bröstarvingarna om inget testamente har upprättats.⁶ Det finns ett undantag från när bröstarvingars arvslott går till kvarlevande förälder och det är när bröstarvingen är ett särkullsbarn (eller särkullsbarnets barn som trätt in i dess ställe). Särkullsbarn är barn som har den avlidna men inte den efterlevande maken som förälder, exempelvis barn från tidigare förhållanden. I dessa fall får barnet ta ut sin arvslott på en gång. Detta framgår av kap. 3 § 1 Ärvdabalken.

¹ Brattström, Singer, 2010, s 30f.

² 2 kap 1 § Ärvdabalken.

³ 2 kap 2 § Ärvdabalken.

⁴ 2 kap 3 § Ärvdabalken.

⁵ Lag om allmänna arvsfonden (1994:243).

⁶ Brattström, Singer, 2010 s 77.

Om den avlidna har upprättat ett testamente gäller andra regler. Testamente får upprättas av de som har fyllt 18 år.⁷ Det finns undantag från denna regel, t.ex. om man vill testamentera bort något man själv har förvärvat efter 16 års ålder.⁸ För att ett testamente ska anses vara giltigt måste det uppnå vissa formkrav. Ett testamente av ordinarie form (dvs. inte ett nödtestamente) ska ha undertecknats av testatorn själv men även av två vittnen.⁹ Det finns även mer ingående regler om vittnenas roll t.ex. att de inte får vara jäviga eller under 15 år.¹⁰ Huvudregeln är att alla får testamentera vad man vill till vem man vill, det är testatorns vilja som är i fokus. Dock finns det några inskränkningar till denna regel. Den avlidna får t.ex. endast testamentera hälften av giftorättsgodset, andra hälften tillhör den kvarlevande maken.¹¹ Efter ett dödsfall brukar man göra en bodelning mellan makarna för att separera den kvarlevande makens giftorättsgods från den avlidnas. Därefter tillämpas de aktuella arvsrättsliga reglerna för att se vem som ärver den avlidnas giftorättsgods och enskilda egendom.¹² En annan inskränkning är den efterlevande makes rätt till fyra prisbasbelopp.¹³ Denna regel finns till för att skydda den efterlevande make t.ex. om det inte finns några gemensamma barn utan endast särkullsbarn som kan utkräva arvet på en gång.¹⁴ Den sista inskränkningen för testamentationsfrihet är bröstarvingarnas rätt till laglott. Denna regleras i 7 kap. 1 § Ärvdabalken och innebär att hälften av en bröstarvinges arvslott är laglott och kan inte testamenteras bort. Bröstarvingar har alltså tillsammans alltid rätt till hälften av den avlidnas kvarlåtenskap.

2.2 Kort om det engelska rättssystemet

I England har man ”Common Law” som rättssystem. Englands rättssystem har successivt byggts upp sedan den normandiska erövringen år 1066 utan några större förändringar som införandet av en kodifikation eller större inkorporering av utländsk lag. I det engelska rättssystemet finns inte heller något spår av romersk rätt trots att England tillhörde Romarriket under 400 år.¹⁵ Rättssystemet skiljer sig från det svenska på många punkter. En av de största faktorerna är vikten som läggs på praxis, i England är praxis bindande och största delen av landets rätt utformas efter praxis. Även om praxis är bindande så är det fortfarande genom praxis många nya regler och förhållningssätt skapas.¹⁶ För att undvika att flera domare tolkar samma lagregel på olika sätt har man satt upp två regler som måste följas. För det

⁷ 9 kap 1 § Ärvdabalken.

⁸ 9 kap 1 § andra meningen Ärvdabalken, 9 kap 3 § Föräldrabalken.

⁹ 10 kap 1 § Ärvdabalken.

¹⁰ 10 kap 4 § Ärvdabalken.

¹¹ 12 kap 2 § Äktenskapsbalken.

¹² Brattström, Singer, 2010, s 63 ff.

¹³ 3 Kap 1 § 2 stycket Ärvdabalken.

¹⁴ Brattström, Singer 2010 s 80.

¹⁵ Bogdan, 2013, s 91.

¹⁶ Bogdan, 2013 s 100 f.

första måste omständigheterna i fallet beaktas dvs. fakta, argument mm. Därefter bör lagregeln och hur denna skulle kunna tillämpas på de omständigheterna som finns i fallet beaktas. På så sätt ser man till att lagregeln tillämpas på samma sätt i andra fall där omständigheter är lika.¹⁷ Till skillnad från många andra länder har England ingen nerskriven konstitution eller grundlagstiftning. Trots detta har England fortfarande en konstitution som t.ex. bestämmer vem som ska ha makten. Denna är dock inte enhetlig utan utspridd mellan många olika dokument, praxis och konventioner.¹⁸ Det finns både för och nackdelar med ett rättssystem som Englands. Att en stor del av den engelska rätten skapas genom praxis (case law) kan vara en fördel eftersom det säkrar att lika fall behandlas lika. Det är också praktiskt eftersom rätten tillämpas på verkligheten istället för otydliga lagar som är svåra att veta hur de skulle tillämpas. Det är flexibelt med ett system som kontinuerligt kan anpassas efter samhället så att lagarna blir uppdaterade. I det svenska rättssystemet kan man endast uppdatera rätten genom lagändringar, dock så får domstolarna ibland kliva in och justera äldre lagtolkning så att rätten anpassas efter dagens samhälle. En nackdel med common law-systemet är volymen av praxis mm som utgör allmän rätt. Istället för att använda sig av stiftade lagar för att ta reda på gällande rätt måste man hitta ett tidigare fall med liknande omständigheter för att se vad som gäller. Ett annat problem oförutsebarheten. Trots att domare ska döma i enlighet med tidigare domar så händer det ofta att deras utlåtande blir överraskande. När rätten inte finns nerskriven är det svårt att veta vad som gäller. Ett sista problem är att de som skapar rätten (domarna) inte är politiskt tillsatta dvs. folket kan inte påverka vem som skapar rätten. I Sverige väljer man politiker till riksdagen som sedan stiftar lagar och på så sätt kan folket påverka rätten.¹⁹ Nu består dock inte hela den engelska rätten av praxis utan det finns nerskrivna lagar t.ex. inom straffrätten.²⁰

2.3 Den engelska arvsrätten

I den engelska arvsrätten finns det både likheter och olikheter med den svenska arvsrätten. Den största skillnaden är den absoluta testamentationsfriheten i England, dvs. avsaknaden av laglott. Precis som i den svenska rätten finns det olika regler beroende på om den avlidna har efterlämnat sig ett testamente eller inte.²¹

Arsvrättens regler när ett testamente inte upprättats kallas för ”Intestate succession”. År 1925 skedde en lagreform i England som bland annat gav änkor mer skydd. Tidigare fick änkemän ärva betydligt mer från sina makar än vad änkor fick. Efter reformen fick både män och kvinnor ärva lika mycket från sina avlidna makar. Reglerna när ett testamente inte har upprättats skiljer sig i England från det svenska systemet. I Sverige har efterlevande maken egentligen igen arvsrätt eftersom denna inte är

¹⁷ Elliott, Quinn, 2009, s 12 f.

¹⁸ Elliott, Quinn, 2009, s 2.

¹⁹ Elliott, Quinn, 2009, s 30 ff.

²⁰ Elliott, Quinn, 2009, s 39 ff.

²¹ Lowe, Douglas, 2007, s 1089.

bröstarvinge eller tillhör någon annan arvsklass, det är endast om det finns gemensamma barn som efterlevande maken får arva (och då får denna inte arvet med full äganderätt). I England däremot tas större hänsyn till efterlevande make. Det är skillnad på lös egendom och fast egendom i arvsrätten och den efterlevande maken får alltid arva all lös egendom (personal chattels) om ett testamente inte har upprättats. Detta inkluderar t.ex. möbler, bilar, djur mm men inte pengar eller lös egendom som ingår i en näringsverksamhet.²² Resterande egendom som pengar och fast egendom (både mark och hus) går också till efterlevande make om värdet understiger 250 000 £. Om den avlidnas tillgångar överstiger 250 000 £ delas resterade belopp ut till bröstarvingar och efterlevande make. Om den avlidna lämna efter sig bröstarvingar får den efterlevande maken all lös egendom, fast egendom mm upp till 250 000 £ och hälften av resterande belopp eller egendom efter detta. Precis som i den svenska rätten kan den avlidnas barnbarn få arva om den avlidnas barn gått bort, dvs. man träder in i sin förälders ställe.²³ Om arvet är större än 250 000 £ och den avlidna inte har några bröstarvingar eller barnbarn så går denna del till den avlidnas föräldrar i lika delar, om inte den ena föräldern har gått bort då får den kvarlevande föräldern hela beloppet. Beloppet över 250 000 £ delas då lika mellan föräldrarna och efterlevande maken. Om det inte finns någon efterlevande make, bröstarvingar eller föräldrar får man gå vidare till de andra arvsklasserna. Nästa arvsklass består av helsyskon och deras barn. Arvsklassen efter det består av halvsyskon (en gemensam förälder) och deras barn och därefter kvarlevande morföräldrar, mosttrar mm. Om det inte finns någon efterlevande arvinge i någon arvsklass går arvet till "Crown as bona vacantia" som är den brittiska kronan.²⁴ Det finns även en reglering i England som är till för att skydda den efterlevande maken från att tvingas sälja sitt hem. Om värdet på bostaden överstiger det som den efterlevande maken fått ut av arvet så har denna fortfarande en möjlighet att behålla bostaden om resterande belopp betalas. Efterlevande maken får lov att "köpa ut" de andra arvingarna för att få ha kvar sin bostad. Denna möjlighet måste dock utnyttjas inom 12 månader.²⁵

Den engelska testamentationsrätten skiljer sig en del från den svenska testamentationsrätten. I England har man rätt att testamentera bort hela sitt arv utan att ta hänsyn till bröstarvingar eller efterlevande makar. Testamentationsrätten har inte förändrats mycket sedan 1837 då drottning Victoria godkände en ny testamentationsstadga.²⁶ Det är svårt att visa en exakt statistik på hur många som upprättar ett testamente i England men år 2008 var det ca 42 procent av alla dödsbon som hade ett testamente. Precis som i den svenska arvsrätten måste testamentet uppfylla vissa krav för att vara giltigt. Testamentet måste vara skriftligt och signerat av testatorn själv och av två vittnen. Det finns undantag från när testatorn själv inte behöver

²² Lowe, Douglas, 2007, s 1096 f.

²³ <https://www.gov.uk/inherits-someone-dies-without-will/y/england-and-wales/yes/yes/yes>.

²⁴ Lowe, Douglas, 2007 s 1100.

²⁵ Lowe, Douglas, 2007, s 1098.

²⁶ Reid, De Waal, Zimmermann, 2011, s 312 f.

underteckna, bara det framgår av situationen att det som står i testamentet var testatorns vilja. Testatorn får lägga till dokument i sitt testamente som denna själv inte har skrivit men då måste det framgå tydligt att han menar att dokumentet ska vara en del av testamentet (t.ex. genom hänvisningar och tydlig identifiering av dokumentet).²⁷ I England är det även viktigt att det finns en exekutor (som inte är en av arvtagarna) som ser till att testamentet verkställs. Exekutorns uppgift är bland annat betala av dödsboets skulder och ut distribuera arvet till arvingar. Vanligtvis bestämmer testatorn själv vem som ska vara exekutor men finns detta inte med i testamentet, eller om det inte finns något testamente överhuvudtaget, ska rätten utse exekutor.²⁸

Testamentationsfriheten är inte helt absolut i England. År 1975 släpptes en stadga som heter Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975. Enligt denna stadga kan en domstol ålägga dödsboet att betala ut en del av arvet till en familjemedlem eller någon som varit beroende av den avlidnas ekonomiska stöd tidigare. Detta kan göras dels när arvlåtaren har upprättat ett testamente som varit orimligt eller orättvist i förhållande till en familjemedlem, dels när arvlåtaren inte upprättat något testamente men de allmänna arvsreglerna resulterat i en orättvis fördelning av arvet. I stadgan finns en lista på vem som har rätt att vända sig till en domstol för en rättvisare fördelning av arvet, till exempel make/maka, barn eller sambo. Domstolen beaktar många olika aspekter för att bestämma om arvet bör omfördelas. Den tittar bland annat på den ekonomiska situationen som sökande befinner sig i, vilka åtaganden, förpliktelser eller vilket ansvar den avlidna hade gentemot den sökande och storleken på arvet i förhållande till denna förpliktelse. Om sökande är den avlidnas make eller maka så tittar domstolen på äktenskapets längd, sökandes ålder och ekonomiska situation i äktenskapet. Viktigt att notera är att det är sökandes ekonomiska behov i förhållande till den avlidnas åtaganden och förpliktelser som granskas, inte vad som ska anses vara ”rättvist”. Därför är det ofta svårt för myndiga barn att visa att de har rätt till en del av arvet, eftersom dessa oftast är ekonomiskt oberoende i förhållande till sina föräldrar. När rätten tittar på hur stor del av arvet sökande har rätt till används samma faktorer som användes när rätten tittade på vad som gjorde arvsfördelningen orimlig.²⁹

²⁷ Reid, De Waal, Zimmermann, 2011, s 312 f.

²⁸ Reid, De Waal, Zimmermann, 2011, s 317 f.

²⁹ Probert, 2001, s 227 f.

3. Laglotten och testamentationsrättens framväxt

3.1 Laglottens tillkomst och utveckling i Sverige

Laglotten regleras som sagt i Ärvdabalkens 7 kapitel 1 §. Även om laglotten länge har varit en stor del av arvsrätten är det först 1857 som den fastslås i svensk lag.³⁰ Innan dess fanns inte laglotten som den ser ut idag utan det fanns andra lagar och regleringar som påminde om laglotten.

Sedan 1100-talet har testamenten funnits i Sverige, dock användes de ofta för andra ändamål än idag. Under 1100-talet användes testamenten för att ge bort gåvor och arv till kyrkan. I den kanoniska rätten gällde fri testamentationsrätt med undantag från barnens laglott. Kyrkan tjänade på att många testamenterade bort egendom för att undgå skärselden, vilket är en av anledningarna till varför den var för testamentationsrätten. Det uppstod en del friktion mellan kyrkan och staten under 1200-talet och framåt då andra lagar stiftades kring arvsrätten. Kyrkan ansåg att endast de hade rätt att lagstifta inom arvsrätten.³¹ På 1200-talet tillkom Birger Jarls lag som gällde på landsbygden och som fastställde den avlidnas barns rätt till arv. I denna lag fick sönerna ärva mer än döttrarna. I städerna var det annorlunda, där fick sönerna och döttrarna ärva lika mycket. En anledning till att man tidigt införde arvsregler som gynnade nästa generation var för att man ville behålla jordegendom inom släkten. Detta yttrade sig också genom en kategorisering av jordegendom som uppstod på 1600-talet där den ena kategorin var egendom man förvärvat genom arv (och som man inte kunde ge bort) och jordegendom som man förvärvat själv (som man fick utnyttja hur man ville). Genom denna uppdelning såg man till att jordegendom stannade inom släkten. När sedan testamentationsstadgan tillkom på 1600-talet fastställde Svea Hovrätt att jordegendom man själv förvärvat fick testamenteras bort men egendom som ärvt fick inte testamenteras bort.³²

Laglottens framväxt sker samtidigt som testamentationsrättens framväxt under 1600-talet. Svea Hovrätt skrev i sitt betänkande över testamentationsrätten från 1685 att man inte fick testamentera bort hela sin förmögenhet utan att en del av arvet måste lämnas till sina arvingar. Det står inte hur stor del av sitt arv som får testamenteras bort och hur stor del bröstarvingarna har rätt till. Det fanns dock undantag till laglotten. Testamentationsrätten kunde vara absolut om det fanns goda anledningar till varför bröstarvingarna inte skulle få ut sin laglott. Exempel på detta är när

³⁰ SFS 1857:60: Om hvad genom testamente gifwas må.

³¹ Trolle Önnerfors, 2013, s 175.

³² Trolle Önnerfors, 2013, s 170-174.

arvingen av sagt sig den protestantiska tron, om arvingen förtalat någon av föräldrarna eller om arvingen mördat arvlåtaren.³³

Trots att laglotten var gällande rätt, tack vare praxis från hovrätten, så var den inte lagstadgad. Under 1700-talet och 1800-talet förändrades samhället både i Sverige och Europa och nya politiska och ideologiska synpunkter framträdde. Detta resulterade i att en stor del av arvsrätten blev föråldrad.³⁴ På 1800-talet fördes diskussioner om rätten att få utnyttja sin jord hur man ville. Det var vanligt att jordegendom såldes och därför blev kategoriseringen av jordegendom från 1600-talet kritiserad, dvs. att endast den jordegendom som förvärvats av en själv fick överlåtas. Denna kategorisering av jordegendom togs bort med en ny förordning från 1857. I samma förordning lagstadgades också för första gången laglotten. Enligt denna gällde absolut testamentationsfrihet med undantag för de som hade bröstarvingar, då skulle minst hälften av kvarlåtenskapen tillfalla dem. Laglotten från 1857 ser i stora drag ut som den laglott som finns idag.³⁵ Under 1900-talet gjordes några små förändringar i arvsrätten som berörde laglotsinstitutet. Bland annat fick adoptivbarn samma rättsliga ställning inom arvsrätten som den avlidnas biologiska barn³⁶. Därefter gjordes en ändring i ärvdabalken som såg till att alla utomäktenskapliga barn hade samma rättsställning som inomäktenskapliga (med det undantag att de kan begära ut sin laglott direkt, se tidigare avsnitt).³⁷ 1981 gjordes en översyn av äktenskapsbalken. Vid denna översyn föreslog Familjelagssakkunniga att laglotten skulle tas bort. Det var inte lika vanligt att barn till avlidna föräldrar var beroende av arvet för försörjning och genom att avskaffa laglotten kunde man se till att den efterlevandes situation förstärktes. Detta lagförslag blev dock inte antaget.³⁸

3.2 Testamentationsrättens framväxt i England

Testamentationsrätten har under en lång tid varit en del av den engelska rätten. Det är okänt om det var möjligt att testamentera bort sin egendom under den anglosaxiska tiden, däremot blev testamentationsrätten vanligare under 1100-talet efter den normandiska erövringen. Under 1200-talet fick England en gruppering av egendom som var lik Sveriges indelning av jordegendom. Den engelska domstolen fastställde att det var skillnad mellan ”realty”, fast egendom som man själv ägde, och ”personalty”, fast egendom som man hyrde och lös egendom. Realty fick inte testamenteras bort utan skulle stanna inom släkten, däremot fick personalty testamenteras bort.

³³ Trolle Önnerfors, 2013, s 178-180.

³⁴ Trolle Önnerfors, 2013, s 181-182.

³⁵ Trolle Önnerfors, 2013, s 186-187.

³⁶ SOU 1954:6, s 109.

³⁷ Prop 1974:44, s 72ff.

³⁸ Brattström, Singer, 2010, s 230 ff.

Under denna period fanns inget formkrav på testamenten vilket resulterade i att de ofta uttrycktes muntligt på dödsbädden för en präst eller närstående.³⁹

Fram till 1540 fick de som hyrde land (så kallad freehold land) låta landet gå vidare till sina bröstarvingar efter sin död. 1540 skrev dock Henry den VIII under "Statute of Wills" som ändrade på detta faktum och lät landägaren bestämma vad som skulle hända med landet efter hyresgästens bortgång. I samma stadga bestämdes också att testamenten om realty skulle vara skriftliga för att anses vara giltiga. Den stora förändringen i stadgan var dock att man vid denna tidpunkt fick testamentera bort både personalty och realty. Henry VIII tvingades nästan att skriva under denna stadga eftersom han fick påtryckningar från landägare som ville ha möjlighet att arrendera ut land till vem man ville efter en hyresgästs död. Det fanns fortfarande skillnad på hur man testamenterade bort personalty och realty.

Borttestamenterad personalty var tvungen att bevisas i rätten, antingen av en utnämnd exekutor eller av en administratör. Däremot behövdes inte realty autentiseras i en domstol. Ett annat problem var att de olika egendomsformerna hanterades i olika domstolar. Realty hanterades i common law domstolar och personalty hanterades i kyrkans domstol. Under 1600-talet hade det engelska inbördeskriget en stor effekt på det politiska klimatet och år 1677 skrev parlamentet under "An Act for the Prevention of Frauds and Perjuries" för att hindra förfälskade testamenten. I denna stadga fanns många formalitetsregler på hur ett testamente skulle upprättas för att anses vara giltigt. Mellan 1677 och 1837 fanns det många olika regler för olika typer av testamentet så 1833 gjorde the Real Property Commissioners en rapport angående de olika reglerna och konstaterade att det var ett relativt rörigt system. Efter denna utredning kom 1837 års testamentationsstadga som ligger till grund för den regleringen som finns i England nu. Stadgan var ett försök att systematisera så att det fanns ett enhetligt regelsystem som var lätt att följa. Jurisdiktionen för de olika domstolarna förändrades inte, det var först 1857 som kyrkans domstol ersattes av Court of Probate i mål om personalty. 1897 fastställdes också att ett testamente om realty skulle, precis som ett testamente om personalty, fastställas i en domstol. Slutligen fick The Court of Chancery jurisdiktion i mål om personalty år 1971. Denna domstol var mer allmän och hantera andra mål än mål om testamenten.⁴⁰

³⁹ Reid, De Waal, Zimmermann, 2011, s 307 f.

⁴⁰ Reid, De Waal, Zimmermann, 2011, s 308 ff.

4.1 Laglotten och testamentationsrätten idag

4.1 Laglotten idag

Laglotten hanteras i 7 kap. 1 § Ärvdabalken idag. Laglotten utgörs av halva arvslotten. Den varierar beroende på hur många bröstarvingar den avlidna har. Om den avlidna till exempel har efterlämnat tre barn består varje barns arvsrätt av 1/3 av arvet och varje barns laglott är då 1/6 av arvet. För att få ut sin laglott måste jämkning av testamentet begäras enligt 7 kap. 1 § Ärvdabalken. Detta måste göras av arvingarna själva, varje arvinge har ansvar för att få ut sin egen laglott. För att undvika att laglottsskyddet kringgås har man upprättat en regel i 7 kap. 4 § Ärvdabalken som innebär att gåvor även kan likställas med ett testamente. På så sätt kan den avlidna inte reducera sina bröstarvingars laglott genom att ge bort delar av sitt arv innan sin död. Detta kallas för det förstärkta laglottsskyddet. Även bröstarvingar kan få räkna bort gåvor som de fått av den avlidna föräldern från sin laglott. Sådana gåvor räknas nämligen som förskott av arv enligt 7 kap. 2 § Ärvdabalken. Det som en bröstarvinge fått förordnat i testamentet ska också räknas bort från laglotten. Slutligen bör även nämnas att, enligt 7 kap. 3 § 2 st Ärvdabalken, ska den efterlevande maken få barnens laglott om denna är testamentstagare. Detta är precis som reglerna i den legala arvsrätten då den avlidna inte har upprättat ett testamente. Bröstarvingarna får då inte ut sin laglott på en gång utan får vänta på efterarvet som kommer då den andra föräldern har gått bort.

4.2 Aktuella förslag och debatter i Sverige

Laglotten är något som diskuteras mycket i svenska medier men också bland de olika politiska partierna. Många påstår att det är en kvarleva från en tidigare tid då laglotten behövdes men att den idag är omodern och överflödig.

Riksdagsmotioner kring laglotten har blivit vanligare de senaste åren och förslag på avskaffande av laglott finns med hos olika partier och block. Den senaste motionen för avskaffande av laglott gjordes av Borianna Åberg (M) i september 2013. Hon skrev bland annat att laglottssystemet strider mot regeringsformen 2 kap. 15 §⁴¹ som innebär att ingen ska tvingas avstå sin egendom om det inte handlar om angelägna allmänna intressen. Hon tog också upp exempel som hon ansåg vara orimliga t.ex. att ett barn som inte haft någon kontakt med sin avlidna förälder eller ett barn som har trakasserat eller misshandlat sin förälder har fortfarande rätt till sin laglott.

⁴¹ Åberg har i sin motion skrivit att 2 kap. 18 § regeringsformen hanterar egendomsskyddet. Detta är inte korrekt och innehållet tyder på att hon förmodligen menade 2 kap 15 § regeringsformen.

Sammanfattningsvis ansåg hon att laglotten är otidsenlig och inte längre nödvändig.⁴² Mats Pertoft (MP) och Jan Lindholm (MP) har skrivit en motion 2011 där de också kritiserade laglottssystemet. Pertoft och Lindholm ansåg inte att laglottsinstitutet bör avskaffas helt utan snarare omstruktureras. De tog upp familjeförhållanden idag som argument istället för egendomsskyddet. Enligt dem finns inte den traditionsenliga kärnfamiljen kvar på samma sätt idag. Familjer är ofta sammansatta av barn från olika äktenskap och det är orimligt att efterlevande make med gemensamma barn kan få bo kvar i sitt familjehem medan en efterlevande make med särkullsbarn kan tvingas lämna sitt hem. Lösningen på detta skulle vara att låta den efterlevande maken ha möjlighet att bo kvar i hemmet utan att förminska särkullsbarns eller gemensamma barns arvslott.⁴³ En annan motion skrevs av Anders W Jonsson (C) den 18 oktober 2010. Han använde sig också av argumentet rätten till fri förfoganderätt av egendom och ansåg att laglotsregleringen strider mot detta.⁴⁴

En del uppmärksammade diskussioner i media har tagit upp laglottsskyddet. Advokat Sven Thorsell skrev en debattartikel i Dagens Nyheter i januari 2012 där han argumenterade för laglottens avskaffande. Han skrev bland annat att arvet ska betraktas som en gåva och inte en rättighet och att gåvor aldrig kan tvingas avges genom lag. Precis som Borian Åberg tog han också upp exempel som han ansåg vara orimliga t.ex. att en nynazistisk son har rätt till sin laglott. Thorsell ansåg även att laglottens syfte när den lagstiftades inte är aktuellt idag. Han skrev att laglotten bland annat skapades för att se till att jordegendom fanns kvar inom släkten och idag är detta knappast nödvändigt att säkerhetsställa. Dessutom var rätten till arv kopplat till släkten och inte bröstarvingarna. Laglotten hade också som syfte att säkerhetsställa att barn togs hand vid plötslig bortgång av en förälder. Idag är det dock inte lika vanligt att föräldrarna dör unga utan medellivslängden ligger på 80 år.⁴⁵ Advokat Ulf Bergquist och Erica Striby svarade på denna artikel i Dagens nyheter i januari 2012. De ansåg inte att laglottssystemet var ett förlegat system utan argumenterade för att det fortfarande var aktuellt speciellt för särkullsbarn. Bergquist och Striby tog bland annat upp två exempel för att visa att den testamentationsrätt vi har idag räcker och att konsekvenserna av avskaffandet av laglott hade blivit orimliga. De ansåg också att argumentet att den kvarlevande maken kan tvingas lämna sitt hus pga. särkullsbarns laglott var orimligt och påpekade att de under sin tid som yrkesverksamma familjejurister aldrig stött på det problemet. Särkullsbarnens rätt till arv framhävs och de tog upp exempel på hur särkullsbarn tidigare missgynnats i det svenska rättssystemet och att särkullsbarn ofta missgynnas av föräldrar i praktiken.⁴⁶ I en liknande diskussion i Dagens Juridik framförde juristen Axel Berglund sina åsikter om laglottssystemet. Han svarade på Erica Striby och Ulf Bergquists debattartikel i Dagens Nyheter och tog upp egendomsskyddet som

⁴² Motion 2013/14:C294 den 25 september 2013.

⁴³ Motion 2011/12:C294 den 3 oktober 2011.

⁴⁴ Motion 2010/11:C207 den 18 oktober 2010.

⁴⁵ <http://www.dn.se/debatt/dags-att-sverige-avskaffar-brostarvingars-ratt-till-arv/>.

⁴⁶ <http://www.dn.se/debatt/laglotten-skyddar-sarkullbarnen-och-bor-inte-avskaffas/>.

huvudargument och menade att detta skydd endast fick inskränkas om det var absolut nödvändigt och att laglotten inte bör vara ett av undantagen. Han gav ett förslag på att införa ett medborgararv istället för laglottssystem, där en del av varje arv går till en samlad pott som delas ut lika mellan alla bröstarvingar i Sverige. Detta hade också varit en inskränkning till egendomsskyddet men uppnår laglottens syften och funktion bättre ansåg Berglund. Han erkände dock att ett medborgararv hade varit mycket svårt att genomföra i praktiken.⁴⁷

Laglottens roll idag har även diskuterats i rättsvetenskaplig litteratur. Anna Singer och Margareta Brattström tog upp en diskussion i sin bok Rätt Arv. De ansåg inte att det fanns några skäl till att ha kvar laglottsinstitutet och tog fram motargument till de vanligaste argumenten för att ha kvar laglottsinstitutet. De påpekade bland annat att många argument för laglottens kvarlevande är av känslomässig karaktär och ofta utan substans. Att särkullsbarn skulle missgynnas eller utsättas för orättvisa ansåg de är ett svagt argument, speciellt eftersom man med laglotten också kan missgynna sina barn genom att testamentera bort mer till ett eller flera av sina barn. De ansåg också att argumentet att laglotten stärker den sociala- och ekonomiska gemenskapen som bör finnas i familjer inte håller. Precis som Pertoft och Lindholm skrev i sin motion så har familjeförhållanden förändrats och blodsband är inte lika viktigt och att det är vanligt i dagens samhälle att många familjer består av barn från olika äktenskap. Slutligen föreslog Brattström och Singer ett införande av en jämkningsmöjlighet för bröstarvingar om laglottsinstitutet avskaffas. På så sätt skulle barn som fortfarande är i behov av försörjning eller barn som har missgynnats tidigare av sina föräldrar och därefter missgynnas i föräldrarnas testamente kunna få ut en del av arvet. Jämkningsmöjligheten skulle även betona det moraliska ansvar som kommer när man har ett barn, något som många använder som argument till varför man ska ha kvar laglotten.⁴⁸

4.3 Diskussioner kring testamentationsrätten i England

I England är det inte alls lika vanligt med diskussioner om eventuell ändring av sin testamentationsfrihet. Tvärtom verkar de flesta vara nöjda med det engelska systemet och i flera artiklar framhävs kritiska synpunkter mot de andra ländernas tvingande arvsrätt för bröstarvingar.

James Aspden, som är en advokat i England, skrev en debattartikel i tidningen The Barrister där han ifrågasatte hur stor testamentationsfriheten i England egentligen är. I England kan ett testamente ogiltighetförklaras om testatorn inte full testamentationskapacitet, t.ex. på grund av sinnesförvirring. Han ansåg dock att domstolen vid flera tillfällen använt sig av argument som handlar om moraliskt rätt för att avgöra om en person inte

⁴⁷ <http://www.dagensjuridik.se/2012/02/laglottssystemet-ar-dysfunktionellt-och-stotande>.

⁴⁸ Brattström, Singer, 2010, s 232 ff.

var vid sina sinnens fulla bruk. Aspden tog upp flera rättsfall för att stötta sitt påstående, bland annat ett från 2006 då testatorn led av multiple skleros och hade svårigheter att kommunicera. Testatorn hade i detta fall valt att inte testamentera något till sina döttrar och detta använde domaren som bevis på att han inte var vid sina sinnesfulla bruk. Han tog också upp det omtalade målet *Illot vs Mittson*. Fallet handlar om en förälder som lämnat sitt enda barn utan arv efter barnet rymt hemifrån vid 17 års ålder och valt att avsluta all kontakt. Domstolen använde sig här av 1975 års familjestadga för att godkänna barnets ansökan om ekonomisk kompensation. I båda rättsfallen anser Aspden att domarna utgick från att fel beslut har tagits i testamentet och att detta skulle korrigeras.⁴⁹ John M Collins, som också är advokat i England, svarade på Aspdens artikel i samma tidning. Han skrev också om *Illot v Mittson* målet och framlade fler omständigheter från fallet för att visa att testamentationsfriheten fortfarande existerar och domare inte kan rätta till testamenten för att de har varit orättvisa. Han tog dels upp dotterns svåra ekonomiska situation men också hennes vilja att försöka återuppta kontakt med sin mamma efter det att hon själv har fått barn. Slutligen ansåg han att Aspdens utlåtande om att man inte längre behöver upprätta ett testamente eftersom domstolen ändå kan jämka det om det är orättvist är absurt och inkorrekt.⁵⁰ Bircham Dyson Bell, Elizabeth Neale och Helen McHale har också skrivit en artikel om målet *Illot v Mittson*. De skev dock inte utifrån en speciell ståndpunkt utan snarare om hur man bör förbereda ett testamente för att undvika liknande situationer. De ansåg att denna typ av tvister inte är ovanliga och det kommer fortsätta att uppstå liknande situationer i framtiden. De föreslog att man ska lägga ner omsorg och tid på testamentet för att undvika liknande problem t.ex. skriva en förklaring till varför man väljer att inte testamentera till sina arvingar⁵¹ Slutligen har Moria O’Neil skrivit en artikel i samma ämne där även hon använt sig av *Illot v Mittson*. Hon anser också att testamentationsfriheten är hotad och att denna bör bevaras. O’Neil citerar även en annan advokat vid namn Nick Mendoza som sa att man börjar se en trend bland domstolarna att inskränka på testamentationsfriheten och även en trend godkänna vuxna bröstarvingars ansökningar om den avlidna föräldern har en moralisk förpliktelse gentemot sitt barn.⁵²

⁴⁹ <http://www.barristermagazine.com/archive-articles/issue-49/where-now-for-testamentary-freedom.html>.

⁵⁰ <http://www.barristermagazine.com/archive-articles/issue-47/where-now-testamentary-freedom.html>.

⁵¹ <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e29fa9b7-6b41-4cc2-8aec-ee43f2911145>.

⁵² <http://www.investorchronicle.co.uk/2011/09/08/your-money/testamentary-freedom-under-attack-qnmWhPUcZ6O2zs50jaKKK/article.html>.

5. Analys

5.1 Likheter och skillnader mellan England och Sverige

Det finns som sagt en del som skiljer den engelska arvsrätten från den svenska men även många likheter. Båda rättsystem är resultat av succesivt utvecklade regler och lagar eftersom varken Sverige eller England har haft någon stor genomgående förändring i sina rättsystem de senaste århundraden. De har varken infört en ny kodifikation, genomgått en banbrytande revolution eller inkorporerat ett annat lands lag i stor utsträckning. Det enda undantag skulle möjligtvis kunna vara båda ländernas medlemskap i EU som har haft stor inverkan i båda rättsystemen. Dock har EU:s medlemskap inte påverkat arvsrätten eller laglottsinstitutet/testamentationsfriheten.

Arvsrätten har ursprungligen uppvisat en liknande utveckling i Sverige och England. I bägge länderna har testamentationsrätten funnits långt tillbaka i tiden, redan på 1100-talet. Det skedde också en indelning av egendom som får testamenteras bort och som inte får testamenteras bort i England och i Sverige. Dock såg dessa indelningar olika ut och gjordes under olika perioder (England 1200-talet, Sverige 1600-talet). Även om det finns skillnader har det ofta funnits gemensamma syften. De olika indelningarna av egendom gjordes för att bevara jordegendom inom släkten och se till så att nästa generation fick lika bra, om inte bättre, förutsättningar i livet. Under 1500- och 1600-talet skiljer sig dock testamentationsrättens utveckling i Sverige och England. Då undertecknar den engelska kungen en stadga som säger att man får testamentera bort all sin egendom och Svea Hovrätt fastställer att man endast får testamentera bort egendom som man själv förvärvat. Härifrån går de olika rättssystemen åt olika håll. Den svenska arvsrätten håller kvar vid laglotten och den engelska har kvar sin testamentationsfrihet. Enda gången England ändrar riktning en aning är under 1900-talet när domstolen får möjlighet att jämka orimliga testamenten om någon i testatorns närhet är beroende av det (och testatorn har någon slags förpliktelse mot denna). Det är svårt att peka på vad det var som gjorde att Sverige och England fick olika lagregleringar kring bröstarvingars rätt att arva. Länderna har helt olika rättssystem och tillhör olika rättsfamiljer. Den engelska rätten har inget spår av romersk rätt och består till stor del av praxis medan den svenska rätten har spår av romersk rätt och lägger mer vikt på förarbete och lagstiftning. Det skulle kunna bero på de politiska omständigheter och påtryckningar som resulterade i att Henry VIII undertecknade stadgan som gav England testamentationsfrihet. Svea hovrätt och framtida svenska lagstiftare upplevde aldrig påtryckning av samma slag. Den tidiga etableringen av testamentationsfrihet i England och laglottsinstitutet i Sverige kan också vara en faktor som förklarar varför det inte skett så många förändringar i systemen under 1900-talet. Att gå från ett

system där man har haft rätt att testamentera bort egendom till ett system där den rätten delvis tas ifrån en kan vara rätt svårt att genomföra. Testamentationsfriheten har funnits de senaste 500 åren i England. Det verkar orealistiskt att det engelska folket skulle godkänna en lagstiftning där testamentationsfrihet begränsas. Man behöver bara titta på de tidigare nämnda artiklarna för att märka vilket motstånd det finns i England till begränsningar i testamentationsfriheten. I Sverige har vi haft ett slags laglottsinstitut de senaste 400 åren (även om den har ändrats sedan dess). Här skulle man kunna tänka sig att det var enklare att införa en ändring, dvs. gå från inskränkning till frihet, men även här lär det faktum att vi haft vårt laglottsinstitut så länge spela roll. Precis som Brattström och Singer skriver, är många argument för kvarhållandet av laglotten av känslomässig karaktär utan någon riktig kärna. Även argument om att laglotten stärker familjebanden både socialt och ekonomisk har framförts. Dessa argument kan vara ett resultat av det faktum att vi har haft laglotten så länge och känner oss trygga med det och är rädd att en förändring av detta kommer få negativa konsekvenser.

En likhet mellan det svenska laglottsinstitutet och engelska arvsrätten är den engelska familjestadgan från 1975 som ger domstolen rätt att jämka testamenten om det är nödvändigt. Även om det är en stor skillnad mellan att tvingas lämna hälften av sitt arv till sina arvingar och att kanske behöva kompensera sina arvingar eller närstående med en liten del av sitt arv så är syftet detsamma. I båda fall handlar det om att på något sätt ta hand om efterlevande barn eller makar. I efterlevande makars fall handlar det om att de inte ska hamna i en allt för dålig situation efter bortgången. I barnens fall handlar det ofta om en ekonomisk och ibland moralisk plikt som finns om man har barn. Den moraliska plikten tas dels upp i *Illot v Mitty*, dels i Brattström och Singers bok *Rätt Arv*. En skillnad mellan dem är att familjestadgan i England handlar om ekonomiskt beroende. Det är inte endast barn och makar som kan dra nytta av denna utan även andra närstående som är ekonomiskt beroende av arvet och där testamentatorn har en typ av förpliktelse. De skiljer sig också i vem skyddet är till för. Laglotten är framförallt till för testatorns bröstarvingar. Även den gemensamma föräldern är skyddad om testatorn valt att testamentera något till denna (då går barnens laglott till maken). Familjestadgan i England är riktad till många men det är framförallt efterlevande make eller sambo som kan utnyttja den eftersom det är tydligt att de är i en ekonomiskt beroende situation och att testatorn hade en slags förpliktelse gentemot dem. Stadgan bör inte tillämpas i förmån för myndiga barn om det inte är nödvändigt. Laglotten är absolut och påverkas inte om mottagaren av den är i en ekonomiskt svår situation eller står i någon slags beroendeställning i förhållande till testatorn. Rätt till laglott har även en testators rika barn som brutit all kontakt med sin förälder och agerat på ett sett så att testatorns moraliska plikt gentemot dem kan anses vara uppfylld. Brattström och Singer föreslog ett alternativ som var likt den engelska familjestadgan, nämligen en slags jämningsmöjlighet så att barn som fortfarande var i behov av ekonomiskt stöd eller där testatorn hade någon moralisk plikt att tillgodose en med en del av arvet kunde ha möjlighet att överklaga ett

testamente. Detta skulle kunna vara en kompromiss mellan de som vill avskaffa laglotten och de vill ha den kvar. På så sätt ser man fortfarande till att de viktigaste syften med laglotten bevaras utan att göra en allt för stor inskränkning på egendomsskyddet och testamentationsrätten.

Den finns även likheter och skillnader inom den delen av arvsrätt som inte hanterar testamentationsrätt, när någon avlidit utan att lämna ett testamente. Här finns det också en del regler som skiljer det engelska systemet från det svenska samtidigt som resultatet i praktiken ofta blir detsamma. I det engelska rättssystemet värnar man mest om den efterlevande maken. Denna får all lös egendom så som bil, möbler, porslin och ett värde som motsvarar ca 2,7 miljoner svenska kronor. Maken får även möjlighet att köpa ut andra arvingar så att denna kan behålla bostaden. Det som finns kvar efter detta delas upp lika mellan den efterlevande maken och bröstarvingar. I Sverige går hela arvet till bröstarvingarna om inget testamente upprättats. Efterlevande make har dock rätt till fyra prisbasbelopp som motsvarar ca 180 000 kronor. Här är alltså inte maken i fokus utan den avlidnas bröstarvingar tillskillnad från England där det är tvärtom. Dock får den efterlevande maken de gemensamma barnens arvslott, så i många fall blir resultat detsamma i Sverige och i England, dvs. att maken får största delen av arvet. Detta är dock inget som är garanterat i Sverige och med dagens familjestrukturer är det inte lika vanligt som förr att efterlevande maken får hela arvet då det är vanligare med särkullsbarn och omgifte.

5.2 Eventuella förändringar i England och Sverige

Det pågår många diskussioner i Sverige om möjligheten att avskaffa laglotten. Att döma av de artiklar som man hittar i ämnet de senaste åren är de flesta skribenter emot laglotten och anser att den bör avskaffas. Det har även varit en del lagförslag de senaste åren där politiker från olika partier föreslagit en avskaffning av laglotten. Många av motionerna använder egendomsskyddet som huvudargument men även samhällets förändring och det faktum att familjestrukturen är annorlunda idag tas upp. Ingen motion har fått gehör, dock så är det ovanligt att motioner röstas igenom och blir lagstiftning. Det faktum att det försiggår så många diskussioner kring laglottens avskaffning, både bland politiker och bland advokater, journalister och experter inom arvsrätt skulle kunna tyda på en möjlig förändring i framtiden. Det gjordes en översyn av arvsrätten under 80-talet och efter denna valde man att ha kvar laglottssystemet. Visst har familjestrukturer och samhället ändrats en del sedan dess men inte så mycket som det har ändrats mellan 1856 då laglotten lagstiftades och 1980 då man valde att ha kvar laglotten. Många av argumenten som tas upp i motionerna och artiklarna är välformulerade och rationella. Rätten till egendomsskydd finns med regeringsformen och är tydligen något som vi värnar om. Dessutom är laglottens syften inte relevanta idag på samma sätt som förr. Det är inte nödvändigt att bevara jordegendom inom familjen eller

se till att bröstarvingar klarar sig ekonomiskt efter en förälders bortgång. Trots detta verkar det som de flesta håller med om att laglotten ska bevaras. Det skulle kunna bero på de otydliga känslomässiga argumenten Singer och Brattström skriver om, att det känns rättvist att lämna en del av sitt arv till sina barn. Eller så kan det helt enkelt bero på tradition. Vi har haft detta system länge och vant oss vid det. Oavsett vad så verkar det som laglotten kommer stanna kvar ett litet tag.

I England pågår det också diskussioner om deras testamentationsfrihet. Här handlar det snarare om att man vill bevara den absoluta testamentationsfriheten utan inskränkningar. Många av de som har skrivit debattartiklar om detta oroar sig för att domstolen tar för stora friheter när den blandar in vad som är moraliskt rätt vid tillämpningen av 1975 års familjestadga (som endast ska hantera ekonomisk utsatthet och testatorns förpliktelser). Däremot verkar det inte som engelsmännen motsätter sig stadgan i sig utan snarare domstolens tolkning av den. Att domstolen gör breda tolkningar av lagar brukar skapa problem eftersom det kan verka som domstolen själva agerar som lagstiftare. Detta problem får dessutom större konsekvenser i England än i Sverige eftersom engelsk praxis har större tyngd än svensk. Domstolens tolkning i *Illot v Mittson* är bindande och liknande mål bör i framtiden dömas på samma sätt. Det är försåtligt att många av artiklarna tar upp just detta fall eftersom domen skapar en ny slags rätt som folket inte fått vara med och bestämma om eftersom domare tillskillnad från lagstiftare inte tillsätts av folket. *Illot v Mittson* kan öppna upp för bredare tolkning av inskränkning av testamentationsfrihet i England men det är tvivelaktigt om domarna vågar ta ut allt för stora svängar i ämnet med tanke på den starka reaktion som redan har uppstått. De flesta i England vill bibehålla den absoluta testamentationsfriheten. Inskränkningen i familjestadgan godkänns eftersom det är ekonomiskt rättvist men blandar man in vad som är moraliskt rätt uppstår en del problem.

Vilket system är egentligen bäst? Båda systemen är rätt extrema, antingen nästintill total testamentationsfrihet eller tvingande reglering som innebär att hälften av ens arv alltid måste gå till bröstarvingar. Jag tycker inte att något system är ultimatum men hade valt det engelska systemet över det svenska. Laglottsinstitutet har inte längre något syfte utan existerar egentligen mest på grund av tradition och någon känsla av rättvisa. Egendomsskyddet är något som regleras i en av våra grundlagar och får endast inskränkas om det är nödvändigt och för ett allmänt intresse. Det finns ingen anledning, som jag kan se, varför detta borde förändras efter någons bortgång. Jag kan dock hålla med om att det finns ett moraliskt ansvar när man har barn och ett sätt att kompensera barn som inte fått någon ekonomisk eller socialt stöd från sin förälder kan vara att tvinga föräldern till att efterlämna en del av sitt arv till barnet. Det är ett svårdefinierat problem och även jag kan känna en vilja att hålla kvar vid en del laglotten utan att egentligen ha några bra argument för det. Kanske är det av tradition eller kanske är det för att total testamentationsfrihet kan resultera i rätt tragiska konsekvenser. Problemet påminner lite om diskussioner kring om skolavslutning bör hållas i en kyrka. Alla resonliga argument säger att den inte borde hållas i en kyrka

eftersom det är partiskt och kan skapa obehag för elever av annan religion. Och trots detta har de flesta svårt att hålla med om att den bör hållas på en objektiv plats eftersom man själv kopplar skolavslutningar med kyrkan och psalmer. Motargumentationen blir alltså en känslomässig argumentation som stödjer sig på trygghet och tradition. Englands testamentationsrätt är rätt bra men jag anser att det bör finnas några fler inskränkningar än vad som finns idag. Efterlevande maken bör få ut en liten del av arvet som skydd. Detta bör vara en huvudregel och inte något som man bör vända sig till rätten för att få utanordnat. Jag anser även att efterlevande barn som inte fått något slags ekonomiskt stöd under sin uppväxt alltid bör få ut en liten del av arvet som kompensation men också på grund av moraliska skäl. Men det finns nog ingen perfekt lösning på detta problem eftersom varje fall är unikt. Varken testamentationsfrihet eller laglottsinstitutet passar på alla fall, det kommer alltid finnas situationer då dessa rättsystem resulterar i orättvisa och orimliga konsekvenser.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

- * Motion 2013/14:C294 *Avskaffandet av laglotten*, Borina Åberg (M)
- * Motion 2011/12:C294 *Likabehandling av barn och särkullbarn vid arvskifte*, Mats Pertoft (MP)
- * Motion 2010/11:C207 *Avskaffande av laglotten*, Anders W Jonsson (W)
- * SOU 1954:6, s 109 , *Ärvidabalken: Förslag av ärvidabalkssakkunniga*
- * Proposition 1974/44 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m.*
- * SFS 1857:60 *Om hvad genom testamente gifwas må.*

Litteratur

- * Brattström, Margareta och Singer, Anna, *Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap*, 3 upplaga, Uppsala, 2011.
- * Bogdan, Michael, *Concise Introduction to Comparative Law*, 1 upplaga, Amsterdam, 2013
- * Lowe, Nigel och Douglas, Gillian, *Bromley.s Family Law*, 10 upplaga, New York, 2007
- * Reid, Kenneth G C, De Waal, Marius och Zimmermann, Reinhard, *Comparative Succession Law: Testamentary Formality*, 1 upplaga, New York, 2011
- * Probert, Rebecca, *Family Law in England and Wales*, 1 upplaga, Alphen aan den Rijn, 2011
- * Elliot, Catherine och Quinn, Frances, *English Legal System*, 10 upplaga, Harlow, 2009
- * Trolle Önnerfors. Elsa ”Jorden, släkten och rätten: om den roll de jordägande gruppernas intressen har spelat för utvecklingen av den svenska arvsrätten” i *Samfunnsutvikling of arverettslige utfodringer* (red Thomas Eeg), Livonia, 2013

Internetkällor

* Hämtad 20 december 2013 från:

<https://www.gov.uk/inherits-someone-dies-without-will/y/england-and-wales/yes/yes/yes>

* Thorsell, Svante, *Dags att Sverige avskaffar bröstarvingars rätt till arv*, hämtad 22 december 2013 från:

<http://www.dn.se/debatt/dags-att-sverige-avskaffar-brostarvingars-ratt-till-arv/>

* Bergquist, Ulf och Striby, Erica, *Laglotten skyddar särkullbarnen och bör inte avskaffas*, hämtad 27 december 2013 från:

<http://www.dn.se/debatt/laglotten-skyddar-sarkullbarnen-och-bor-inte-avskaffas/>

* Berglund, Axel, *Laglottssystemet är dysfunktionellt och stötande*, hämtad 28 december 2013 från:

<http://www.dagensjuridik.se/2012/02/laglottssystemet-ar-dysfunktionellt-och-stotande>

* Aspden, James, *Where now for testamentary freedom?*, hämtad 2 januari 2014 från:

<http://www.barristermagazine.com/archive-articles/issue-49/where-now-for-testamentary-freedom.html>

* Collins, John M, *Where now testamentary freedom*, hämtad 2 januari 2014 från:

<http://www.barristermagazine.com/archive-articles/issue-47/where-now-testamentary-freedom.html>

* Dyson bell, Bircham, Neale, Elisabeth och Mchale, Helen, *Claims by adult children: a threat to testamentary freedom?*, hämtad 20 december 2013 från:

<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e29fa9b7-6b41-4cc2-8aec-ee43f2911145>

* O'Neill, Moria, *Testamentary freedom under attack*, hämtad 21 december 2013 från:

<http://www.investorchronicle.co.uk/2011/09/08/your-money/testamentary-freedom-under-attack-qnfMWhPUcZ6O2zs50jaKKK/article.html>